

Dve sestri in sestrična: Današnja slovenska slavistična periodika

[Zoltan Jan](#)

Prispevek opiše razvoj specializiranih strokovnoznanstvenih revij, ki so na slovenskem namenjene izključno slovensističnim in sorodnim slavističnim vedam. Izhajajoč iz programskih zasnov Slavistične revije, Jezika in slovstva ter Slovenščine v šoli, želi podati vsebinsko podobo teh treh revij in opozoriti na težave, ki se pojavljajo. Od teh spoznanj izhaja tudi zaključek razmišljanja, ki opozarja na vlogo revij pri razvoju slovensističnih in sorodnihslavističnih ved.

Med pripravljanjem tega prispevka, ki želi podati kratek prerez treh osrednjih slovenističnih strokovno znanstvenih revij, sem se pogovarjal s kolegi, s katerimi sem se tedaj srečeval. Čeprav to ni nikakršna anketa na reprezentativnem vzorcu, sem ugotovil, da ima marsikdo težave že pri naštevanju naslovov najpomembnejših periodičnih publikacij (torej tistega, kar danes izhaja v rednih časovnih presledkih), ki so povsem ali v glavnem namenjene slovenističnim in sorodnim slavističnim strokam. Največkrat so navajali eno ali dve od treh najpomembnejših revij (različice so nastajale med *Jezikom in slovstvom*, *Slovenščino v šoli* ter *Slavistično revijo*). Malokdo je dodal še *Jezikoslovne zapiske*, ki jih že pet let izdaja Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša pri ZRC SAZU, nekoliko več se jih je spomnilo na *Primerjalno književnost*, revije Slovenskega društva za primerjalno književnost. Nihče ni upošteval, da je Narodna in študijska knjižnica v Trstu v začetku devetdesetih let izdajala *Jezik in književnost*. Med zborniki, ki dokaj redno izhajajo več kot pol desetletja, so le nekateri navedli *Zbornike Slavističnega društva Slovenije* (čeprav jih malokdo naroči), še manj znani so zborniki *Zora*, ki jih izdaja Slavistično društvo Maribor, domala pozabljeni so zborniki *Obdobja*, ki so nastajali ob istoimenskem mednarodnem simpoziju na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani (letos ga ponovno oživljajo). Nekoliko bolje je bilo pri zbornikih predavanj, ki 35 let izhajajo ob vsakoletnem *Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture* in ga sedaj pripravlja Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Žalosten je bil vtis, ki je nastal med pogovori o poznavanju, spremljanju in dostopnosti teh publikacij. Mislim, da bi težko našli šolsko knjižnico, ki bi imela naročene vso slovensko slavistično periodiko, čeprav se na policah košatijo vsemogoče knjige, ki tja nikakor ne sodijo. Še zgovornejša je dogajanje ob uveljavljanju revije *Slovenščina v šoli*, ki je povzročilo, da je na ducate šol odpovedalo *Jezik in slovstvo*, ker se učitelji slovenščine niso uprli in dopovedali vodstvom šol, da potrebujejo obe reviji in da obojna celoletna naročnina (6.000 SIT) ne bo povzročila najmanjšega pretresa v finančnem poslovanju šole, saj ta izdatek ne dosega cene vode, ki v nekaj dneh izteče iz ene same pokvarjene pipe. Tako se vse naše strokovnoznanstvene periodične publikacije borijo z različnimi težavami, ki jih povzroča nizka naklada, čeprav je v slovenskih osnovnih in srednjih šolah skorajda 4000 slavistov, šol pa okrog 600. To pa je tolikšno potencialno število naslovnikov, da bi lahko te izdaje postale v Sloveniji prave uspešnice.

In tako se postavlja vprašanje, ali nam zadostujejo le seminarji in predavanja v okvirih stalnega strokovnega izpolnjevanja, ki prinašajo točke za napredovanje. Sprašujemo se, ali ni potrebno vsaj nekaterih stvari tudi natančneje preštudirati doma, ali razen učbenikov, pa morda še kakšne metodično-didaktične knjige, ne potrebujemo ničesar. Ali naše znanje ne zastari in ga ni treba dopolnjevati z novimi spoznanji. Ali se ne zavedamo pomena spoznanj, objavljenih v periodičnih publikacijah, ki imajo vrsto prednosti: razmeroma hitro objavljajo nova dognanja, so razmeroma poceni, prinašajo dela, ki mnogokrat ne dočakajo knjižne objave ... Poleg tega

pa je pomembno tudi vprašanje, ali se bodo ob takšnem odnosu sploh ohranile najpomembnejše revije, ki smo jih prejeli od naših učiteljev, da bi jih ohranili za naše učence. Zato morda ne bo odveč kratek sprehod po poteh nastajanja in dozorevanja treh najpomembnejših revij do današnje podobe.

* * *

Od svoje ustanovitve 1935. leta si je Slavistično društvo Slovenije prizadevalo, da bi uresničilo eno svojih temeljnih nalog, *izdajanje znanstvenih in praktičnih publikacij*, kajti razvoj stroke je prerasel dotedanje možnosti za objavljanje. Vseeno je pri ustanavljanju revije prihajalo do velikih težav, med katerimi finančne niso bile najmanj pomembne, saj osebni prostovoljni prispevki članov niso zadostovali. Na razplet je posredno vplivala usoda *Ivana Prijatelja* oziroma odbor za proslavo njegove 60-letnice, ki je Slavističnemu društvu Slovenije poklonil izkupiček od prodaje njegovega dela *Duševni profili naših preroditeljev* (F. Jakopin, Skrb za znanstvena in strokovna glasila, Zbornik Slavističnega društva Slovenije 6, Ljubljana 1997, str. 22). Tako je 1938. leta, na prvo obletnico profesorjeve smrti izšla, prva številka prve specializirane in zgolj slavistiki namenjene slovenske slavističnerevije *Slovenski jezik*, ki je nato izhajala štiri leta, do začetka vojne in kulturnega molka (Starejše slovenske strokovne in znanstvene revije (Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino 1918–1931, Časopis za zgodovino in narodopisje 1904–1940, 1965-, Letopis Matice slovenske 1866–1898, Vestnik, Znanstvena priloga Zori 1871–1875, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 1891–1909, Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede 1923–1930, Kritika 1925–1927 itd) niso bile namenjene le slavistiki, pač pa tudi drugim vedam). Kljub zanosnemu uvodniku *Antona Slodnjaka*, ki je revijo predstavil kot “dar ljubezni, ljubezni do naroda in jezika”, s katerim “mlajši rod slavistov” nadaljuje “delo očetov”, je revijo spremljala vrsta težav, saj je *Jakob Šolar* na občem zboru 1938. leta poročal, da je zanimanje zanjo majhno in da se gradivo le počasi zbira (Franc Jakopin, n. d., str. 23). Neprodane zaloge *Slovenskega jezika* je Slavistično društvo po vojni prodalo Državni založbi. Pridobljena sredstva, 26.900 din, so porabili za kritje računov Slavistične revije, nove društvene revije, prim. Letopis Slavističnega društva od 5. do 11. poslovne dobe, SR 1948, str. 290.) Pojavile so se torej stalnice, ki so in na nek način še vedno spremljajo življenje naših revij veskozi: pomanjkanje sredstev, težave s prispevki, razmeroma majhno zanimanje naslovnikov, organizacijske težave. Med slednjimi velja še posebej poudariti, da nobena naših revij nikoli ni premogla lastnih prostorov, enega samega stalno zaposlenega človeka, ki bi opravljala organizacijska dela, lastnega pisalnega stroja itd., čeprav ocenjujemo, da so slavistične revije objavile okrog trideset tisoč strani gradiva, ki ga je ustvarilo kakih štiristo avtorjev in prejemale okrog 4000 naročnikov v domovini in po svetu.

* * *

Zgleda, da sta se prva povojna leta v obnovljenem Slavističnem društvu razvila dva pogleda na slavistične revije. Po enem naj bi služile kot posredovanje informacij o strokovnem, znanstvenem in tudi organizacijskem dogajanju v širše kroge, predvsem med učitelje slovenskega jezika in književnosti. Po tem mnenju naj bi imeli “poljuden literarno-zgodovinski, sodobno literarno informativen, jezikovno posvetovalen in pedagoško- didaktičen mesečnik” (V. Smolej, Pričevanje iz 1949, JiS 1974/75, str. 15). Drugi koncept, ki je po svojem značaju prav tako vezan na koncept delovanja samega Slavističnega društva, je hotel ustvariti revijo kot prostor za objavljanje vrhunskih znanstvenih del in izključeval strokovne in sorodne sprotne informacije. Slednjega je zagovarjal tedanji predsednik Slavističnega društva Slovenije *Anton Ocvirk*, ki je dve leti kasneje tudi oblikoval četrtletnik *Slavistično revijo*, pri tem pa se je zgledoval po francoski reviji *Revue des Études Slaves* (F. Jakopin, n. d., str. 23). Programski

uvodnik Slavistična revija in literarna zgodovina, ki je že kar vizija razvoja literarnih ved na slovenskem, poudarja, da je namen revije uspešno uravnati slavistična prizadevanja (A. Ocvirk, Slavistična revija in literarna zgodovina, SR 1948, str. 1). V novi reviji skorajda ni bilo prostora za prispevke o organizacijskih vprašanjih naše stroke, saj v njej najdemo le tri "letopise" Slavističnega društva, nekaj obvestil o reviji sami in kakšno čestitko jubilentom. Sem bi bilo morda mogoče prišteti še nekaj zanimivih preglednih člankov o razvoju slavistike v drugih državah in tehtne recenzije novih strokovnih del.

Skladno s takšno zasnovo znanstvenega časopisa, pa tudi zaradi finančnih težav, sta kmalu prevzela soizdajateljstvo revije Inštitut za slovenski jezik in Inštitut za literature pri SAZU (1950–1963), kar je v veliki meri prispevalo k uveljavitvi Slavistične revije v mednarodnih krogih, saj so preko akademijskih vezi pričele revijo naročati številne tuje znanstvene ustanove, tako da se je nabralo skorajda več naročnikov v tujini kot v Sloveniji. Slavistika na slovenskem je tako pridobila pomembno sredstvo za širjenje svojih spoznanj v mednarodnem prostoru, kar je imelo daljnosežne posledice za razvoj stroke in revije. Te možnosti so uredništva spretno uporabljala tudi s tematskimi številkami, v katerih so (mnogokrat že vnaprej) objavljali slovenske referate z mednarodnih slavističnih kongresov, ali pa so pripravljali posebne zbornike, posvečene najpomembnejšim jubilentom, zaslužnih za razvoj slovenističnih in sorodnih slavističnih strok.

Žal je revijo že od samega začetka oviralo neredno izhajanje, prevladovala so dvojne in celo četverne številke, vrsta letnikov je izšla z velikimi zakasnitvami, v letih 1952, 1953 in od 1964 do 1966 pa tudi leta 1997 revija sploh ni izšla (Sporočilo uredništva, SR 1954, str. 624; F. Bernik, Stanje Slavistične revije, JiS 1967, št. 8, ovitek). Ob prvi prekinitvi je pri razpletu krize, imela je predvsem finančni značaj, pomagal tedanji predsednik SAZU, *Josip Vidmar*, ki je bil kot predstavnik te ustanove istočasno tudi član uredništva, čeprav v reviji ni nikoli ničesar objavil. Druga kriza je bila najresnejša, saj je ogrozila sam obstoj revije. Njen že kar dramatičen razplet opisuje *Franc Jakopin*: Do globlje, ne gmotne (in težje rešljive), krize v izhajanju SR je prišlo sredi šestdesetih let, ko revija že tri leta ni več izšla in so od vsepovsod prihajala vprašanja, ali je uradno prenehala izhajati. Ta položaj je treba v glavnem pripisati težki Ocvirkovi bolezni, na drugi strani pa tudi dejstvu, da se je Slavistično društvo kot prvi izdajatelj znašlo brez svojega zastopnika v uredniškem odboru, saj so bili zdaj vsi (razen Dušana Pirjevca) akademiki (Bezljaj, Ocvirk, Vidmar). Ker vsa posredovanja odbora Slavističnega društva pri predsedniku SD Bratku Kreftu [tudi on je bil akademik in celo podpredsednik SAZU, op. Z. J.] stvari niso mogle spremeniti, je na pobudo Borisa Paternuja štiričlanska delegacija (Tine Logar, Joža Mahnič, Boris Paternu, Franc Jakopin) obiskala predsednika SAZU Josipa Vidmarja z namenom, da bi skupno našli rešitev za redno izhajanje revije. Ker do soglasja ni prišlo, je moralo Slavistično društvo tvegati in ponovno samo prevzeti izdajanje SR. Akademijški kanali so se zaprli, Državna založba se je reviji odpovedala, a po čudežu ni bila ukinjena subvencija, predvsem pa se je izkazala založba Obzorja v Mariboru (z urednikom Jožetom Košarjem), ki je prevzela izdajanje. (F. Jakopin, n. d., str. 24.) Novi uredniški odbor je zagotovil redno izhajanje, posodobil zunanjo podobo SR, jo prilagodil mednarodnim standardom znanstvenega tiska in uvedel tudi interne recenzije prispevkov, predlaganih za objavo. Vestno je uredil formalna razmerja, saj je takoj objavil vsebinsko zasnovo revije, statut in formaliziral ustanoviteljska razmerja, kot je zahteval takratni zakon o javnem obveščanju. (Predlog statuta Slavistične revije, JiS 1969, št. 2, str. 64 + ovitek; Vsebinska zasnova Slavistične revije, JiS 1973/74, št. 1/2, str. 72; Sklep o ureditvi ustanoviteljskega razmerja med Slavistično revo in Slavističnim društvom Slovenije, JiS 1973/74, št. 1/2, str. 72.) Predvsem po zaslugi urednika *Jožeta Toporišiča* so temeljito poenotili objave, tako da so standardizirali citiranje, navajanje

literature in virov, transkripcijo, uvedli so klasifikacijo člankov, povzetkom so dodali izvlečke itd.

Kasneje se je pričelo zapletati pri naročnikih in financah, saj je založba zahtevala, da se poveča število naročnikov, kar pa je bilo težko doseči (Sporočilo uredništva Slavistične revije, JiS 1969/70, št. 6, ovitek; tudi na občnih zborih Slavističnega društva, npr. v Novi Gorici in Portorožu, so skušali pridobiti nove naročnike, vendar je bil uspeh zelo skromen). Nastajal je tudi občutek, da postajajo finance nepregledne, da si založba za svoje storitve jemlje preveč itd. Ko je bil tehnični urednik *Miran Hladnik* in je revija izhajala samostojno, brez založbe, se je finančna stran bistveno izboljšala. Polet je pričel slabeti ob generacijski menjavi ljubljanskih univerzitetnih profesorjev, ko je ponovno prišlo do zastoja pri izhajanju SR, vendar je bil po sitnarjenju Slavističnega društva imenovan današnji uredniški odbor, ki je z zavzetostjo poprijel za delo, tako da je revija nadoknadila zamudo in sedaj ponovno dokaj redno izhajajo štiri številke letno, vendar s starimi težavami glede naročnikov (že leta se ni pojavil domala noben nov naročnik, pač pa se osipajo stari), finančnimi zadregami (izplačevanje avtorskih honorarjev), deloma pa tudi organizacijskimi nerodnostmi (nekaj let ni nihče niti poskusil, da bi se pobrala naročnina).

Vsebinska podoba Slavistične revije kaže na razmere v slovenističnih in sorodnih slavističnih vedah v Sloveniji. Vseskozi revijo spremlja razdvojenost med literarnimi in jezikoslovnimi vedami ter njihovo tiho medsebojno rivalstvo. V začetku so daleč prevladovali prispevki s področja literarnih ved (čeprav je bil prvi letnik posvečen 70-letnici Rajka Nahtigala) in tudi prvotni podnaslov revije, *časopis za literarno zgodovino in jezik*, opozarja na razmerje ustvarjalnih in organizacijskih sil na našem strokovnem področju. Podoba se še bolj izostri, če upoštevamo že omenjeni uvodnik k prvi številki revije, v katerem je podana ne le vizija razvoja literarnih ved, pač pa tudi tiha polemika s prvo generacijo ljubljanskih univerzitetnih profesorjev in njihovimi metodami dela. Ob teh aktualnih vprašanjih pa je jezikoslovju komajda namenjena beseda ali dve. (Anton Ocvirk očita tedanji literarni vedi, da se prerada ukvarja z mikroskopiranjem, da bolj ljubi posameznosti kot širše razglede, vprašanja sodobnejše literature zanemarja, ne pozna sintetične razlage. A. Ocvirk, Slavistična revija in literarna zgodovina, SR 1948, str. 1.)

Linguistica, ki se je pojavila 1955. leta, je najverjetneje odraz teh razmer in zapostavljenosti jezikoslovja. Najprej, tri leta, je izhajala kot posebna priloga SR s samostojnim uredništvom in posebnim štetjem strani, nato pa se je osamosvojila, pluje po svoje in občasno tudi izide, čeprav tudi zanjo velja dokajšnje zanimanje v svetu, od koder še vedno prihajajo poizvedbe, ali še obstaja.

V desetletjih, ko je bil osrednji urednik Slavistične revije *Jože Toporišič*, se je razmerje med prispevki postopoma spremenilo v korist jezikoslovja, kot je razvidno iz obeh kumulativnih bibliografij, ki sta izšli v petindvajsetem in enainštiridesetem letniku (1977 in 1993), kjer so tudi objavljeni natančni podatki o urednikih, članih uredništva in sveta revije. Ta trend se nadaljuje tudi v prvih dveh letnikih novega uredništva in seveda odraža razmere na obeh polih našega strokovnega področja.

Beseda revija izhaja iz francoskega izraza *revue*, kar (poleg drugih semantičnih polj) izvorno pomeni pregled časa, dogajanja v času. Če ocenjujemo Slavistično revijo z vidika njene uspešnosti pri spremljanju razvoja strok, ki jim je namenjena, ni mogoče spregledati, da se na njenih straneh odražajo domala vsi najpomembnejši dosežki. Tu so izšle številne razprave, ki so kasneje privedle do temeljnih monografskih del, na teh straneh so pričeli svojo strokovno

kariero številni mladi slavisti, tu najdemo objave o najdbah novega ali malo znanega gradiva, temeljite specialne bibliografije in biografije, recenzije, obdelane korespondence, obravnave teoretičnih vprašanj, dokaj pogoste so kritike itd. Najpomembnejšim slovenskim slavistom so v celoti ali delno posvečeni posebni zvezki oziroma letniki (Ramovšu 1950 in 1994, Nahtigalu 1957, Riglerju 1989, Toporišiču 1996, Zdravcu 1997), drugim se je Slavistična revija oddolžila z jubilejnimi članki ali čestitkami, najpogosteje pa so izšli vsebinski prikazi njihovega dela in osebne bibliografije. Kar devet zvezkov prinaša referate slovenskih udeležencev na mednarodnih slavističnih kongresih v Moskvi (1958), Sofiji (1963 in 1988), Pragi (1968), Varšavi (1973), Zagreb-Ljubljani (1978), Kijevu (1983), Bratislavi (1993) in Krakovu (1998).

Tisto, kar bi skorajda zaman iskali, so polemike, saj bi jih lahko prešteli na prste. V edinem statutu revije, ki ga danes malokdo pozna, je natančno opisan postopek, kako se ob polemiki ravna (in se jo eventualno zavre; prim. Predlog statuta Slavistične revije, JiS 1969, št. 2, str. 64 + ovitek). Eno, dokaj ponesrečeno polemiko, je po naključju sprožil avtor tega prispevka. To pa še ne pomeni, da 1269 prispevkov, kolikor jih je izšlo v prvih štiridesetih letnikih Slavistične revije, niso bili odmevni in da niso zbudili različnih kritičnih odzivov. Spomnimo se samo na *Načrt pravil slovenskega pravopisa* pa tudi na vrsto razprav, ki so temeljito spremenile naše poglede na ključne pojave v slovenski literarni vedi in jezikoslovju. Takšnim objavam je treba dodati tudi tiste, ki so zbudile ostra nasprotovanja, vendar to v objavah ni vidno, saj se je marsikaj umirilo v na pol zasebnih pogovorih in prepričevanjih, kakšna stvar pa tudi ni bila objavljena in je povzročila večno zamero (Zadnja neizpeta polemika bi morala potekati med Jožetom Toporišičem in Igorjem Grdino, kar pojasnjuje marsikateri pojav v javnosti).

* * *

Jezik in slovstvo je revija, za katero bi lahko rekli, da ima najdaljšo tradicijo. Prizadevanja za obnovitev revije, ki bi nadaljevala tradicijo oziroma izhodiščni koncept *Slovenskega jezika*, so stekla neposredno po drugi svetovni vojni, ko je tudi njen izdajatelj, Slavistično društvo Slovenije, ponovno zastavilo svoje delo (V. Smolej, Pričevanje iz 1949, JiS 1974/75, str. 15–16). Toda do uresničitve je prišlo šele v akademskem letu 1955/56, skoraj desetletje po ustanovitvi Slavistične revije, ki ni mogla ali ni hotela služiti vsakdanji povezavi stroke/znanosti s širšim kulturnim prostorom in položajem učnega predmeta slovenski jezik s književnostjo v šoli. Zato so v programskem uvodniku novega poljudnega mesečnika za jezik in slovstvo prvi uredniki (Anton Bajec, Marja Boršnik in Joža Mahnič) zapisali, da slovstvena, zlasti pa jezikoslovna vprašanja dandanes ne zaposlujejo več samo ožjega kroga strokovnjakov, ampak se zanje zanima vsa kulturna javnost (Na pot, JiS 1955/56, št. 1, str. 1–2). Prav največje odmevnosti v najširši javnosti revija sicer nikoli ni imela, pridobila pa si je razmeroma širok krog bralcev in naročnikov, med katerimi so bili tudi nekateri politiki (npr. dr. Joža Vilfan) in politične ustanove, vestno se je pridobivalo naročnike med študenti doma in po svetu (lektorat v Trstu ima npr. vsa leta več kot deset naročnikov med študenti slovenščine). Po zgledu *Preseka*, revije matematikov, so bili na *Jezik in slovstvo*, naročeni tudi dijaki (gimnazija v Novem mestu je npr. imela 66 naročnikov, v Murski Soboti 46, v Celju 39, na verski šoli v Vipavi 13 itd.) (M. Kmecl, Poročilo o triletнем uredniškem delu pri JiS, JiS 1975/76, str. 270–271). Z vestnim in vztrajnim prizadevanjem uredništva je revija sredi sedemdesetih let dosegla zavidljivo naklado 2500 izvodov, ki je v slovenskem znanstvenem tisku ena najvišjih. Največje število naročnikov je bilo med učitelji slovenščine, 172 naročnikov je bilo v tujini, 869 naročnikov med dijaki in študenti, tako da je z razmeroma nizko naročnino krila nekako polovico stroškov (druge revije le 10 do 15 odstotkov; Ob dvajsetletnici, JiS 1974/75, str. 1; M. Kmecl, n. d., 270). Postopoma se je revija uveljavila tudi v mednarodnem prostoru, kjer je pridobila dokajšnje število naročnikov (Mašo revijo prejema tudi v tujini, JiS 1971/72, št.

7/8). Na tem mestu je potrebno s potrebno hvaležnostjo še enkrat poudariti, da je za gospodarsko stran revije od leta 1960 do svoje prezgodnje smrti (1988) zgledno skrbel njen tehnični urednik, *Ivo Graul*, po poklicu prof. slovenščine (Ob življenjskem jubileju Ivana Graula, *JiS* 1987/88, str. 97–98).

Prvotni koncept revije je v pomembni razsežnosti vseboval povezovanje med stroko in vsakdanjo jezikovno prakso, zato so prve številke v znatni meri zapolnjene tudi z odgovori na povsem konkretna vprašanja o jezikovni praksi, vendar je bilo takšnih prispevkov kmalu premalo. Uredniki so vestno in z veseljem odgovarjali na vsakršno pismo, ki je načelo konkretna strokovna vprašanja s področja jezikoslovja ali literarnih ved. Kot naključno izbrane primere naj opozorimo na prispevke J. Toporišiča o različnih vprašanjih praktične rabe jezika (*Svetnik* ali *svetovalec*, *JiS* 1968, št. 7; Poimenovanje naših ulic in naselij, *JiS* 1970/71, št. 6; Pridevniki, ki se stopnjujejo z obrazili, *JiS* 1969/70, št. 1; Kategorija živosti v slovenskem knjižnem jeziku, *JiS* 1970/71, št. 4; M. Kmecl, Torej še enkrat o konstruktivizmu, *JiS* 1971/72, št. 4, str. 124–127, in nadaljnje članke o konstruktivizmu in slovenski literarni avantgardi v 20. letih XX stoletja; F. Jakopina o poimenovanju ulic po tako znanih jezikoslovcih kot sta Ramovš in Nahtigal, *JiS* 1970/71, št. 5). V marsikaterem članku, kot npr. v odgovoru Marje Boršnik na pismo tov. prof. Alojza Rebule, se celo vidi, kako si prizadevajo spodbuditi javno razmišljanje o aktualnih vprašanjih (M. Boršnik, Še o našem programu, *JiS* 1955/56, št. 3, str. 95–96). Leta 1967 je Jože Toporišič skušal uveljaviti rubriko Jezikovni servis, v letniku 1995/96 pa najdemo celo razpis nagrad za sodelovanje v rubriki “vsakdanja slovenščina”.

Pomemben del prvotnega uredniškega programa je bil namenjen dodatnemu izpopolnjevanju učiteljev slovenščine. Ko so bile konec petdesetih let ukinjene nižje gimnazije in so z osemletkami podaljšali splošno in obvezno šolanje do 15 leta starosti, je nastalo izjemno pomanjkanje učiteljev. Tako kot druge predmete so tudi slovenščino množično učili ljudje s končanim učiteljskim ali pa usposobljeni za druge predmete. Tem je revija in Slavistično društvo namenjala posebno skrb. Ta razsežnost Jezika in slovstva je v različnih oblikah ostala živa vse do zadnjega desetletja.

Domala vsa uredništva so si vztrajno prizadevala, da so širila krog sodelavcev tudi med “praktiki” in postopoma dosegla, da so se poleg uspešnejših študentov pričeli oglašati številni učitelji na srednjih, pa tudi osnovnih šolah. Vrstile so se objave o metodičnih izkušnjah pri pouku slovenščine, ki so predstavljale v letih, ko na tem področju skorajda ničesar nismo imeli, pomembno obogatitev. Zelo pomemben tematski sklop predstavljajo številni prispevki o novih učbenikih, o nastajajočih učnih načrtih, vsemogočih šolskih reformah, pa tudi povsem stanovskih vprašanjih in položaju slovenista v šoli in šolstvu, večkrat najdemo tudi tople spominske zapise o pedagoški praksi in osebnih doživetjih naših najboljših učiteljev (Npr. Lojzka Brus: Vloga profesorja – knjižničarja v reformirani gimnaziji, *JiS* 1963/64, str. 88–89). Pomembna razsežnost so tudi dokaj redne objave o slavističnih zborovanjih in drugih strokovnih srečanjih, o delu Slavističnega društva in njegovih pobudah v širši javnosti. Revijo so v določenih časovnih obdobjih bogatile številne recenzije (včasih so ocenjevali celo leposlovje, prevodno književnost, gledališko in filmsko dejavnost) in prispevki, ki so predvsem informativni. Med slednjimi velja še posebno opozoriti, da je vrsto let (kljub presledkom) izhajala tudi tekoča bibliografija slavističnih strok (Marko Kranjec, Janez Logar, Jože Munda, Alenka Logar- Pleško, Anka Sollinger-Pedrih), ki je poleg jubilejnih člankov in drugih bibliografij pomembno vplivala na informativno vrednost Jezika in slovstva in kar v zadnjih letnikih še posebno pogrešamo.

Tako je revija postala v svojih najboljših letih odprto polje za prve preizkušnje novih, uveljavljajočih se slavistov in pomemben glasnik vsega pomembnejšega dogajanja v strokah, ki jim je namenjena, tako da je le malo kateri slavist lahko shajal brez nje.

Ne glede na opisane razsežnosti revija največji del svojega prostora namenja znanstvenim objavam. 3000 prispevkov, kolikor jih je izšlo v prvih štiridesetih letih življenja revije, zanimivo odlikava razvoj naših strok. Danes bi težko našli pomembnejši premik v strokovno-znanstvenih pogledih slovenističnih in sorodnih slavističnih strok, ki ne bi našel svojega odziva na straneh te revije, pa naj gre za konceptualna vprašanja slovarja slovenskega knjižnega jezika, pravopisa, nove literarno-teoretične poglede, konkretne literarno-zgodovinske raziskave ali snovanje šolskih reform, novih učnih načrtov, učbenikov ...

Kljub temu se je revije postopoma prijel krivičen predznak, da je le nekakšna vadnica začetnikov pred vstopom v veliki svet visoke znanosti. Vrsta mladih znanstvenikov in bodočih univerzitetnih profesorjev je na začetku svoje akademske kariere morala najprej opraviti vajeniško dobo pri Jeziku in slovstvu in je bila šele nato pripuščena v Slavistično revijo. Veliko znanstvenih veličin se ni nikoli tako nizko ponižalo, da bi objavljale svoja dela v Jeziku in slovstvu. Neredko je bila objava v Jeziku in slovstvu že vnaprej manj vredna in zavezujoča, tako da so jo nižje vrednotile celo habilitacijske komisije. Tihi antagonizem med obema revijama je živel in se občasno poglobil vsa leta njunega delovanja, tako da je v določenem času sodelovanje pri eni reviji izključevalo objavljanje pri drugi. Konec sedemdesetih let si je tedanji glavni in odgovorni urednik prizadeval, da bi Jezik in slovstvo postal "prava" znanstvena revija. Vpeljani so bili standardi znanstvenega tiska, temu je (ob nekako enakem obsegu revije) sledilo objavljanje vse obsežnejših člankov, vse redkejši so postali prispevki s področja metodike, vedno manj je izhajalo informativnih prispevkov, vse manjše je število sodelavcev, pa tudi naročnikov. Konec devetdesetih let se je pridružilo neredno izhajanje in poglobile so se finančne težave, kar kaže, da bo morala revija čim prej najti novo energijo za odločnejše nadaljevanje bogate tradicije, temeljito pa bo morala tudi premisliti svoj uredniški koncept, ki komajda še spominja na tistega, ki je omogočil najhitrejši razvoj in vzpon revije.

* * *

Kmalu po začetku uvajanja novega koncepta Jezika in slovstva so se pričele pojavljati ostre, bolj ali manj glasne in največkrat premalo opažene kritike uredniške politike, ki so dosegle vrh v začetku devetdesetih let. Na zborovanjih Slavističnega društva Slovenije v Bohinjski Bistrici, pa tudi v Ljubljani in Brežicah so se pojavljali očitki, da revija ni več tisto, kar je bila in za kar je bila ustanovljena. Zavračanje kritikov, da uredništvo ni prejelo nobenih prispevkov s področja metodike, ni bilo prepričljivo (pa tudi ne povsem resnično), razgovori kritikov revije in uredništva niso razpletli težav in nezadovoljstva. S tem dogajanjem je sovpadalo prizadevanje Zavoda RS za šolstvo, da za vsako predmetno področje ustanovi posebno revijo, ki bo namenjena praktičnim vprašanjem pouka posameznih šolskih predmetov. Pričele so nastajati revije Šolska knjižnica, Zgodovina v šoli, Kemija v šoli ... in 1996. leta tudi Slovenščina v šoli.

Revija Slovenščina v šoli je doživela velik odmev v šolah, ki so kmalu, po svoje je to svojevrsten paradoks, pričele odpovedovati Jezik in slovstvo in naročati novo revijo, ki pa med naročniki nima večjega števila posameznikov, tako da njena naklada ni posebno visoka (okrog 750 izvodov), čeprav je razmeroma poceni, članom Slavističnega društva pa ponuja znaten popust pri naročnini.

Revija, ki izhaja šestkrat letno, oblikovno spominja na podobne, že omenjene revije Zavoda RS za šolstvo, ki nanjo opozarja na svojih spletnih straneh, na katerih se objavljajo tudi izvlečki pripravljajočih se člankov. Revija ima sodobno oblikovno podobo, pogosto najdemo v njej različne priloge, ne izogiba se slikovnemu in grafičnemu gradivu, ilustrativnemu in didaktičnemu materialu, poenoteni so rokopisi prispevkov.

Jedro uredništva predstavljajo svetovalci za slovenski jezik Zavoda RS za šolstvo, ki se največkrat tudi izmenjujejo pri urejanju posameznih števil. Pomembno je, da ima revija zaledje v trdni poklicni ustanovi, kjer najde oporo za organizacijo naročniške službe, za pridobivanje dotacij, za iskanje najprimernejše tiskarne, za računalniško poenotenje in prelom, za razpošiljanje korektur, obračunavanje honorarjev, sestavljanje finančnih poročil in vsega drugega neskončnega banalnega tehničnega dela, ki ga je poleg pridobivanja prispevkov in sodelavcev treba opraviti, da revija izhaja.

Ne glede na širše okoliščine, ki so pospešile nastanek revije, izhaja uredniški koncept iz tistih očitkov, ki so najbolj neposredno vplivali na nastanek revije Slovenščina v šoli. Kot je poudaril njen osrednji pobudnik in prvi odgovorni urednik, prof. Silvo Fatur, je namenjena tretjemu pramenu slovenistike – didaktiki slovenskega jezika in književnosti in se pri tem naslanja na uvodnik Jožeta Mahničiča v prvo številko Jezika in slovstva (S. Fatur, Reviji na pot, Slovenščina v šoli 1996, št. 1, str. 1). Meni, da kot pred štiridesetimi leti revijo narekujejo potrebe vsakdanjega življenja in širokih plasti prosvetnih delavcev ter zanemarjanje didaktike, ki je bila tedaj v veliki meri še vedno pastorka.

Pomenljivo izhodišče iz prvotnega koncepta Jezika in slovstva pa je razširjeno z nekaterimi novimi programskimi razsežnostmi, med katerimi izstopa poudarjanje enotnega slovenskega nacionalnega prostora, obveza seznanjanja z zanimivimi tujimi dosežki na področju didaktike materinščine, predvsem pa poudarjanje skrbi za slovenščino ne le kot učnega predmeta, pač pa tudi kot učnega jezika. S tem si je revija vsaj na programski ravni odprla povezavo z mednarodnim prostorom in z drugimi predmetnimi področji. Predvsem slednje se zdi samoumevno, vendar se v vsakdanji praksi pozablja na te temeljne razsežnosti položaja slovenskega jezika v slovenskem šolstvu. Prepogosto se pozablja, da jezikovni pouk materinščine ne more biti uspešen, če poteka v okolju, kjer se v praktični rabi povsem zanemarljivo kulturo jezikovnega sporazumevanja.

Posebno pomembno je, da hoče nova revija služiti šolskemu vsakdanu in objavljati tista dragocena gradiva, ki nastajajo v pedagoški praksi. S tem programskim izhodiščem, ki se je v sedanjih štirih letnikih tudi dejansko uresničuje, je uzaveščeno pomembno spoznanje. Učitelji slovenskega jezika in književnosti v osnovnih in srednjih šolah niso več le nebogljeni praktiki, ki jim je treba pomagati pri premagovanju praktičnih težav v razredu, pač pa uspešni strokovnjaki, ki odkrivajo probleme, jih znajo strokovno raziskati in jim znajo najti primerne rešitve, ki so oprte na širša strokovna spoznanja. Med današnjimi "praktiki" je žal še vedno precejšnje število takšnih, ki ne izpolnjujejo niti minimalnih formalnih pogojev za učenje predmeta slovenski jezik s književnostjo (med učitelji vseh predmetov smo med najslabše usposobljenimi, takoj za učitelji matematike in fizike in komajda pred učitelji tujih jezikov). Kljub temu je ob njih vedno več takšnih, ki niso zadovoljni le s prenašanjem predpisanega znanja in uradniškim odključavanjem predelane snovi, kot jo predpisujejo učni načrti. Mnogi hočejo biti ustvarjalni, iskati vedno novih poti in možnosti za uspešno opravljanje svojega poklica. Mnogi se izpopolnjujejo in izpopolnjujejo kolege, med srednješolskimi učitelji slovenskega jezika in književnosti niso več bele vrane magistri in doktorji znanosti. Potrebe po objavljanju in ambicije, da se javno predstavi svoje delo, ima oporo v veljavnem sistemu

napredovanja v nazive in plačilne razrede, vendar to ni edini razlog novih razmer na našem predmetnem področju. Prej ko ne gre za razvoj od tistega velikega pomanjkanja kvalificiranih učiteljev slovenskega jezika in književnosti, ki se je pojavilo ob uvedbi obveznega osemletnega šolanja sredi petdesetih let, do današnjega stanja, ko gola formalna izobrazba ne zadostuje več za uspešno opravljanje poklica, če je to res odziv na klic, na poziv, ki ga zaznaš v sebi.

Novo razsežnost pedagoške stvarnosti pri pouku slovenskega jezika in književnosti je uredništvo *Slovenščine v šoli* prvo jasno formuliralo in nato pričelo upoštevati v svoji uredniški praksi. Med sodelavci revije poleg svetovalcev Zavoda RS za šolstvo prevladujejo učitelji osnovnih in srednjih šol, ki širšo strokovno javnost seznanjajo s svojimi spoznanji, vendar ta ne temeljijo le na ozkih osebnih izkušnjah, pač pa imajo največkrat zaledje v poglobljenem študiju in proučevanju konkretnih problemov.

Ob tem uredništvo *Slovenščine v šoli* ni zanemarilo tudi informativne plati revije. Veliko prostora namenjajo prenovi pouka slovenskega jezika kot učnega jezika in učnega predmeta, različnim analizam in preverjanju pedagoške prakse, poročilom o novem strokovnem tisku, tekmovanju v znanju materinščine, vsem oblikam zunanjega preverjanja znanja in večini tistega, kar navrže vsakodnevno življenje v tako velikem organizmu, kot je šolski sistem.

* * *

Malo katero strokovno-znanstveno področje ima tako razvit periodični tisk s tako bogato tradicijo, kot ga imajo slovenske vede, čeprav nobena izmed treh osrednjih revij ne deluje brez večjih ali manjših težav. Poleg organizacijskih problemov, ki v veliki meri izhajajo iz dejstva, da nobeno uredništvo ne deluje poklicno, izstopa predvsem premajhna odzivnost med naslovniki, ki so sicer številni, vendar se to ne odraža pri številu naročnikov. Očitno dejstvo, da je med slavisti vedno več visoko izobraženih, ki so ambiciozni in ustvarjalni, se je obrnilo v paradoksalen pojav, da nova spoznanja sicer dozori do objave, ostajajo pa premalo upoštevana v širši strokovni javnosti. Prav zaradi te brezbriznosti se lahko bistveno zoži prostor za objavljanje, ko bo propadla ta ali ona revija. Pojav sega od prezrtih in povsem neodmevnih monografskih publikacij, ki ne doživijo niti ene same recenzije, pa do objav v revialnem tisku, ki ostanejo povsem prezrte in izhajajo v butičnih nakladah. Včasih si nisi upal med kolege, ne da bi poznal novih publikacij, saj je pogovor skorajda gotovo nanese tudi na najnovejše objave, do katerih si se moral opredeliti. Danes smo precej daleč od takšne zavezanosti. Eden izmed vzrokov za takšno stanje se zdi obsežnost in številčnost objav, ki vse bolj jasno zahteva specializacijo na ožja področja. Če so včasih mnogi slavisti imeli v domači knjižnici velik del, če že ne vse strokovne publikacije, danes le redki utegnejo vsaj prelistati vse, kar izide na našem področju v razmeroma majhnem slovenskem prostoru.

Pojav nalaga premislek na dveh ravneh. Po eni strani ozka specializacija učitelja, ki mora pri svojem delu vendar upoštevati celoto vseh strok, ki se dotikajo njegovega predmetnega področja, gotovo ni mogoča, zato bodo verjetno vse bolj pomembni vzvodi za zgoščevanje in posredovanje informacij. Pri tem bodo revije verjetno imele vse pomembnejšo vlogo. Po drugi strani se nosilci razvoja stroke zaradi specializacije vse bolj zapirajo v ozke strokovno-znanstvene kroge in vse bolj zgubljujejo stik s tistimi, ki naj prenašajo in uporabljajo njihova spoznanja. Danes vse bolj izstopajoča samozadostnost vrhov v znanosti, se bo najverjetneje prej ali slej pokazala za nezadostno iz vsaj dveh razlogov: zna se zgoditi, da bodo nova spoznanja ostala neznanana in nepriznana ne glede na njihovo upravičenost in utemeljenost; poleg tega pa bodo propadle revije, ki ne bodo imele dovolj naročnikov, tako da se bo bistveno skrčil prostor za objavljanje novih spoznanj, s tem pa tudi možnost za napredovanje v poklicu. Tedaj bo

potrebno ponovno najti ali na novo zgraditi most do “praktikov”. Tudi s tega vidika se obeta revijam večji pomen, vprašanje pa je, ali bomo do tedaj, ko se bo to spoznanje uzavestilo, še imeli tako širok krog strokovno-znanstvene periodike, saj se ne velja slepiti, da je pri naših revijah vse v redu in da so vse sredi strmega in hitrega razvojnega vzpona, ki zbuja kar najširše zanimanje strokovne javnosti in vsakega posameznika med nami.